

ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

УДК 340.15(37):340.143

INTERPRETATIO У ДІЯЛЬНОСТІ РИМСЬКИХ ЮРИСТІВ

Г. Федущак-Паславська

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, Львів, Україна, 79000,
paslavskafam@ukr.net*

Визначено особливості процесу становлення *interpretatio* у правозастосовчій практиці римських юристів на кожному з етапів розвитку римського права. Якщо інтерпретаційна діяльність понтифіків в архаїчний період полягала у розробленні формул позовів, за допомогою яких відбувався захист матеріального права, що містилося у нормах Закону XII Таблиць (*interpretatio declarative*), а світські юристи докласичного періоду, заповнюючи прогалини, поширювали дію норм діючого права на відносини прямо законом не передбачені (*interpretatio extensiva*), то у класичний період юристи, застосовуючи аналогію й опосередковано, фікцію, вільно інтерпретували норми закону, іноді надаючи їм іншого значення (*interpretatio abrogans*). У цей період, через *ius respondendi*, юристи одержали право робити офіційну юридичну інтерпретацію, тобто, легальне тлумачення норм закону.

Interpretatio римських юристів як їх інтелектуальна діяльність, спрямована на встановлення змісту норм права, ґрунтувалася на таких важливих джерелах – принципах, як *aequitas* та *ius naturale*.

Ключові слова: понтифіки, світська юриспруденція, правозастосування, доктринальне тлумачення, *aequitas*.

Сьогодні в Україні широко обговорюється питання стандартів вищої юридичної освіти, основним завданням якої є надання належної професійної кваліфікації. Професійна кваліфікація юриста – це не лише знання правового порядку держави та уміння застосовувати законодавство при вирішенні конкретних життєвих випадків, а й формування професійної культури. Тобто, сучасний український юрист, захищаючи права окремої особи (а не тільки інтереси цілого), повинен бути здатним у своїй повсякденній діяльності вдаватися до використання всіх досягнень правової науки і практики, «критично творчо осмислювати правові норми законів та правові явища з точки зору їх гуманістичного, демократичного і морального змісту» [14 с. 473].

Стандарти вищої юридичної освіти у кожному типі правової системи формуються відповідно до історії права того чи іншого типу правової системи. Як відомо, континентальне право сформувалося не те що під впливом, а на основі римського права. Оскільки римське право тривалий час було однією із трьох складових системи європейської юридичної освіти, то вплив надбань римського права на формування правової свідомості європейських юристів є незаперечним.

Унікальність правової системи давнього Риму полягає в тому, що правові форми, принципи, конструкції, вироблені в одну епоху, ставали придатними, і навіть дуже затребуваними значно пізніше в часі і ширше у просторі. Очевидно, що не безпідставно, причину цього вбачають у таких специфічних джерелах права давнього Риму, як діяльність преторів та діяльність юристів. Окрім того, правова система

давнього Риму відзначалася повагою до особи, її інтересів. Така спрямованість правової системи (індивідуалізм; досконалий розвиток двох основоположних інститутів – приватної власності та договору; свобода договору та ін.), а також відповідне становище преторів (сила їх *imperium*) та юристів (як приватних законознавців (*iuris prudentes*), що мали високий авторитет, а з часом, і право надавати консультації від імені державної влади) у римському суспільстві, зумовили відповідне сприйняття юриста як захисника інтересів індивіда, а не інтересів держави.

Римляни були переконані, що відносини, які можуть мати правове значення, визначені нормами права і навіть якщо нема чіткої диспозиції, яка би ті чи інші відносини охоплювала, то має існувати можливість їх визначити – шляхом інтерпретації [19, с. 31].

Як відомо, і претори, і юристи, не маючи законодавчих повноважень, вплинули на правотворення, саме вони сприяли формуванню гнучкої, динамічної, здатної до змін, правової системи. Питання про діяльність юристів у правовій системі давнього Риму розглядало багато українських і зарубіжних дослідників римського права, починаючи з XIX століття і до нашого часу, переважно в якості джерела права у кожен із періодів його розвитку; вчені перелічують твори корифеїв римської юриспруденції; називають три, сформульовані у I ст. до н. е. Цицеронові форми діяльності римських юристів – *respondere, cavere, agere*, але майже не звертають уваги на метод, за допомогою якого ця діяльність реалізовувалася. Зокрема, Й. Покровський у підручнику з історії римського права розглянув питання розвитку римської юриспруденції за періодами, зосереджуючи увагу на формах діяльності римських юристів, юридичній освіті та творах римських юристів, серед яких важливу роль відведено коментарям [13, с. 228].

Представник німецької юриспруденції XIX ст. Ю. Барон у праці «Система римського цивільного права», досліджуючи питання тлумачення законів, наголосив, що у римських джерелах під поняттям «інтерпретація» розуміли не лише тлумачення, а й водночас дальший розвиток думки законодавця, шляхом аналогії. Відтак, учений вважає за доцільне цього слова не вживати [1, с. 61] й у параграфі «Тлумачення законів» він використовує термін «тлумачення» [1, с. 61–66].

У праці українського романиста XX століття К. Лоського діяльності римських юристів присвячений цілий розділ «Римська юриспруденція», у якому автор, використовуючи хронологічний підхід, аналізує питання інтерпретації римських понтифіків, світських юристів, юриспруденцію часів республіки та принципату, а далі пише про видатних римських юристів та внесок кожного з них у розвиток римської юриспруденції [11, с. 67–110]. Інший український романист О. Баранів багато уваги присвятив аналізу дихотомічних поділів, які побутували у римській юридичній думці, а також на її основі, у новітній романистичній теорії [2, с. 26–33]. У його «Вступі до науки римського права» (1947 року) можна побачити, що тлумачення також використовували при вивченні та викладанні римського права в процесі його рецепції [2, с. 48–59].

Польські дослідники римського права, розглядаючи в хронологічній послідовності процес розвитку римської юриспруденції, особливо детально аналізують інтерпретації норм Закону XII Таблиць [18; 20]. У «Римському праві» В. Розвадовського є параграф «Інтерпретація права», у якому, подаючи загальні теоретичні відомості про інтерпретацію, автор відшукує її види у практиці римської юриспруденції та в діяльності преторів [19, с. 30–31]. Г. Купішевський, характеризуючи діяльність римських юристів, звернув увагу на способи мислення, запозичені ними із грецької філософії та практики реалізації грецьких демократичних процедур, а також на раціональність та етичність при коментуванні [17, с. 39–59].

Сучасні українські романисти О. Підпригора та Є. Харитонов у підручнику з римського права у розділі «Форми права», розглянули форми діяльності римських юристів [12, с. 93–94]. Досліджуючи правову думку римських юристів, автори, на основі аналізу першоджерел визначили шляхи, якими юристи вплинули на становлення права давнього Риму. Це, по-перше, їх участь у формуванні розуміння права, його ідей та засад, а по-друге, їхня безпосередня участь у правотворчості через едикти магистратів та надання офіційних консультацій. Цікавим є аналіз окремих принципів та категорій римського права, вироблених юристами Риму, зокрема таких понять, як «*aequitas*», «*ius naturale*», «*iustitia*», «*bona fides*» [12, с. 56–64].

Саме зворот «*bona fidei*» у рішеннях римських юристів, що стосуються контрактів, є предметом досліджень багатьох сучасних науковців, які розглядали інститути речового та договірної права, створені за допомогою тлумачення (*interpretatio*) римських юристів [4; 8; 15; 16]. Зокрема, у працях українського науковця О. Гайдуліна виявлені загальні засади тлумачення договорів доброї совісті (*bona fidei contractus*) у римському праві [4; 8].

Окрім того, в інших дослідженнях О. Гайдуліна розглянуто проблеми сутності буквального тлумачення правових норм та фактів як однієї з технологій *ius interpretatio*; різні інтерпретаційні стратегії та інтерпретаційну практику у давньому Римі [5; 6; 7]. Розглядаючи поняття «*ius interpretatio*», вчений наголосив на таких його основних значеннях: суб'єктивне право певної категорії осіб на офіційну юридичну інтерпретацію; процес юридичної інтерпретації як з'ясування та роз'яснення змісту правових норм і юридичних фактів; сукупність результатів юридичної інтерпретації – об'єктивне право, створене юристами [7, с. 81–82].

Метою нашого дослідження є виявлення особливостей процесу становлення *interpretatio* у правозастосовчій практиці римських юристів.

Для цього належить вирішити такі завдання:

- дати визначення *interpretatio* у діяльності римських юристів;
- виділити види інтерпретації, які використовували римські юристи;
- розкрити суть принципів, на основі яких провадили свою інтерпретаційну діяльність римські юристи;
- визначити специфіку діяльності римських юристів у архаїчний, докласичний, класичний та посткласичний періоди розвитку римського права.

Сучасна теорія права розуміє тлумачення (інтерпретацію) норм права як розумову інтелектуальну діяльність суб'єкта, пов'язану із встановленням їх точного значення (змісту) [14, с. 404].

У відомій енциклопедії римського права М. Бартошек зазначає, що тлумачення призначене для встановлення і пояснення істинного правового значення (змісту) правової норми чи правової дії [3, с. 159]. Для тих випадків, коли значення слів не збігається з їх формулюванням, учений виділив відповідні види інтерпретації: *interpretatio restrictiva* – якщо значення слів, які тлумачать, вужче; *interpretatio extensiva* – якщо значення слів ширше; *interpretatio abrogans* – якщо значення слів зовсім інше [3, с. 159]. Окремо дослідник виділив «тлумачення юридичних дій». Тлумачення, яке полягає у відшукуванні дійсного значення слова чи правильної конструкції Ю. Барон називав «*interpretatio declarative*». Вчений також виділяв обмежувальне (*interpretatio restrictiva*) і розширювальне тлумачення (*interpretatio extensiva*); граматичне і логічне тлумачення [1, с. 61–66].

Першими інтерпретаторами у Римі були понтифіки. Вони робили *interpretatio* в процесі правозастосування, тобто їх тлумачення було доктринальним [10, с. 420], а не легальним. Коментарі (*interpretatio*) понтифіків до звичаїв і законів, у яких вони

відшукували відповідну формулу позову для захисту матеріального права з'явилися вже в архаїчний період. Очевидно, що таке тлумачення належить віднести до *interpretatio declarative*. Не зважаючи на видання у 451–450 роках до н. е. Закону XII Таблиць, який, як відомо, став результатом задоволення вимог плебеїв про доступність права, понтифіки і далі продовжували коментувати не лише звичаї, але й нові закони.

Інтерпретуючи Закон XII Таблиць понтифіки спочатку до кожного випадку підбирали *actio*, а потім старалися поширити зобов'язуючу силу норм закону на нові ситуації, які ним не були охоплені, що призвело до виникнення нових інститутів права, доповнення *ius civile* [20, с. 50]. Оскільки Закон XII Таблиць був формальним, то понтифіки допомагали юридичній практиці у визначених формах діяльності (*respondere, cavere, agere*), розвиваючи думки і принципи, які містилися у законах, і цим створювали нове право. М. Бартошек пише, що цей метод був характерний для понтифіків і «тому термін *interpretatio pontificum* водночас позначає весь перший період римського права до кінця IV ст. до н. е.» [3, с. 160].

Український романист О. Баранів наголошував, що *interpretatio* з'явилася у правовій системі давнього Риму з метою захистити національне власне римське право від зовнішніх впливів. Відтак, розвиток права довгий час відбувається на основі тлумачення Закону XII таблиць [2, с. 42].

У докласичний період відбуваються події, які сприяли появі приватних законознавців (*iuris prudentes*) і світської юриспруденції. В історії римського права прийнято вважати, що у 304 році до н. е. секретар понтифіка Анія Клавдія Цека Гней Флавій обнародував календар днів, у які найкраще розпочинати судовий процес та збірник процесуальних формул (*actiones*), які довгий час тримали в таємниці понтифіки. Крім того, у 253 році до н. е., коли понтифіком став представник плебеїв Тіберій Курунканій, він запровадив практику надання відповідей на запити громадян і судових магістратів (*responsa*) не в таємній оракульській формі, а публічно.

Отже, *interpretatio* перейшло до рук світських юристів (*interpretatio prudentium*). Якщо спочатку юристи суворо дотримувалися формулювання закону, то згодом почали надавати більше уваги змісту і призначенню закону [3, с. 160], тлумачачи норми вже не буквально, а контекстуально, тобто, застосовуючи поширювальне тлумачення (*interpretatio extensiva*). З часом, щоразу частіше почали траплятися випадки, коли для урегулювання правових відносин на практиці, словам надавали зовсім іншого значення, тобто, використовували *interpretatio abrogans*.

Юриспруденцію класичного періоду характеризують такі дві ознаки, як поділ на школи (прокуліанців і сабініанців) та одержання юристами права публічно давати відповіді від імені імператора (*ius publice respondendi*). Правові позиції юристів, наділених цим правом (*ius respondendi*), зобов'язували суддів при винесенні рішення по справі. У результаті, за оцінкою М. Бартошека, *interpretatio prudentium* стало найзначнішим джерелом права у правовій системі Риму [3, с. 160].

Починаючи з принципату, коли тлумачення стає прерогативою імператора, він, надаючи юристам *ius respondendi*, таким способом вирішує, хто з визначних юристів проводитиме його правову політику. Але в результаті це призвело до посилення влади імператора у цій сфері та знеособлення юристів і врешті – до занепаду юриспруденції. Водночас надання римським юристам *ius respondendi* означало право легального тлумачення ними норм права. Юристи того періоду вже вільно тлумачили норми права, широко застосовуючи аналогію [3, с. 160] і фікцію [17, с. 49]. Іспанський романист Гарсія Гаррідо, акцентуючи, що фікцію вводили актом влади, цілком слушно стверджує, що це не можна було зробити за

допомогою *interpretatio* [9, с. 116]. Юристи зверталися до претора чи законодавця з пропозицією ввести ту чи іншу фікцію, безпосередньо її не застосовуючи.

У посткласичний період, з метою впорядкування діяльності римських юристів, імператор Валентиніан III видав для Заходу конституцію, відому як «Закон про цитування» (426 року). Ця конституція була розповсюджена і на Східну частину Феодосієм II через *Codex Theodosianus* (закон згодом дістав назву «суд померлих»). Із введенням закону 438 року у Кодекс Феодосія, було дозволено використовувати не лише позиції п'яти юристів, але й твори тих юристів, на яких посилалися ці п'ять. У Західній частині юристи, враховуючи потреби практики, переробляли, коментуючи твори класичних юристів та імператорські конституції. Інтерпретаційна діяльність у зазначений період полягала у коментуванні на полях чи між рядками, що часто ставало елементом тексту і в подальшому ускладнило читачеві можливість виокремити римське право від наступних його інтерпретацій.

Формуючи свої правові позиції в процесі пристосування норм діючого права до практичних потреб, шляхом тлумачення, юристи не діяли свавільно. Їх діяльність, як і вся правова система давнього Риму, ґрунтувалася на нормах-принципах, зокрема таких, як *aequitas* та *ius naturale*.

Поняття «*aequitas*» розуміли як синонім «доцільності», «справедливості» чи «рівності»; його протиставляли старому суворому *ius strictum*, яке не допускало жодних відхилень з огляду на особливості певного конкретного випадку. Згідно із дослідженням М. Бартошека, *aequitas* виступає важливим творчим принципом тлумачення і творення римського права. Творчий характер цього принципу проявлявся тоді, коли виникала потреба вирішити колізію між усталеним застосуванням правової норми і конкретним, нестандартним випадком [3, с. 26–27]. *Aequitas*, як інстинктивне почуття добра і справедливості, дозволяло і навіть примушувало відступати від вимог формального права в разі, якщо це право не відповідало уявленню про добро і справедливості.

Щодо *ius naturale*, то римські юристи вважали, що у ньому викладений зміст природного закону. У той же час, закони природи, які вони називали «природним розумом» (*naturalis ratio*) є тим об'єктивним розумом, який панує в усьому світі.

Aequitas та *ius naturale* тісно між собою пов'язані. Виникнувши завдяки адаптації ідей грецького стоїцизму до римського права, *ius naturale* у концепціях юристів середньовіччя вже прямо ототожнене із *aequitas*. Разом ці категорії стають основами становлення природничо-правової концепції права.

Відтак римські юристи класичного періоду, формуючи свої правові позиції, більше зважали на справедливість чи несправедливість норм закону, ніж на формальні його вимоги. У разі, якщо норма закону не відповідала уявленню про добро і справедливість, то з метою урегулювання відносин, допускалося вчинення і *contra legem*. Отож важливими були не лише буква, а й дух закону, не лише форма, а й дійсний намір суб'єкта права.

У дослідженні «Римське право і сучасність» Г. Купішевський пише, що за допомогою звичайного порівняння юристи зуміли надати пластичності конструкції, що в майбутньому стало прихованим мотором рецепції їхньої думки; майстерно використовували фікцію, що є важливим інструментом розумової діяльності юриста і законодавця [17, с. 49]. Він також наголосив наявність у відповідях (*responso*) юристів відповідної схеми, за якою вони були сконструйовані [17, с. 52].

Метод тлумачення (*interpretatio*) використовували і в процесі рецепції правових позицій римських юристів, висловлених у їх творах, а також при опрацюванні інших джерел римського права. Спочатку протягом XI ст. це було

граматично-філологічне коментування деяких частин кодифікації Юстиніана, а також надання пояснень у формі коротких позатекстових зауважень (*glossae*). Лонгобардський учений Ірнерій Болонської школи глосаторів так само розпочав із суто мовознавчого опрацювання *Corpus iuris civilis*, але не лише вивчав, а й викладав його текст. О. Баранів зазначав, що методом Ірнерія і його наступників була екзегеза, тобто пояснення змісту тексту. Так само як і лонгобардські вчені-юристи, вони читали перед слухачами уривки тексту *Corpus iuris civilis*, супроводжуючи кожен із них своїми короткими поясненнями (глосами). Не будучи юристами, відтак не цікавлячись спеціальним змістом *Corpus iuris civilis*, глосатори все ж зуміли вловити і передати дух римського права [2, с. 49–50].

Після глосаторів, школа яких функціонувала протягом XI–XIII століть, у XIII–XIV століттях виникає школа коментаторів, які опрацьовували правовий матеріал *Corpus iuris civilis* засобами законів логіки [2, с. 54].

У той же час, упродовж XII–XIV ст., формується канонічне право як обробка римського права з пристосуванням його «до різних цілей папи-законодавця в душі панівних ідей середньовіччя» [2, с. 52].

У XV–XVI століттях на зміну коментаторам прийшла французька теоретична школа, яка застосовувала метод історичного трактування матеріалу, в результаті чого виникла наука історії римського права. А далі, вже у Німеччині XVI–XVIII століть, унаслідок обробки римського права, шляхом його коментування для потреб практики, з'явилося *usus modernus Pandectarum* у значенні новітньої пандектної практики [2, с. 67–58].

Отже, *interpretatio* римських юристів – інтелектуальна діяльність, спрямована на встановлення змісту норм права, яка, в результаті зумовила створення гнучкої, здатної реагувати на соціальні та економічні зміни, правової системи.

Шляхом інтерпретації, як пояснення правових норм, римські юристи створювали нові інститути права, які з часом були внесені у систему джерел римського права. Тобто, не маючи законодавчих повноважень, вони сприяли розвитку права в процесі правозастосовчої практики.

Якщо інтерпретаційна діяльність понтифіків в архаїчний період полягала у розробленні формул позовів, за допомогою яких реалізовували матеріальне право, що містилося у нормах Закону XII Таблиць (*interpretatio declarative*), а світські юристи докласичного періоду, заповнюючи прогалини, поширювали дію норм діючого права на відносини прямо законом не передбачені (*interpretatio extensiva*), то у класичний період юристи, застосовуючи аналогію й опосередковано, фікцію, вільно інтерпретували норми закону, іноді надаючи їм іншого значення (*interpretatio abrogans*). У цей період, через *ius respondendi*, юристи одержали право зробити офіційну юридичну інтерпретацію, тобто, легальне тлумачення норм закону.

У своїй діяльності римські юристи застосовували різні види інтерпретації: для відшукування дійсного смислу норми чи правильної конструкції – *interpretatio declarative*; надаючи нормі ширшого значення – *interpretatio extensiva* та *interpretatio abrogans*, надаючи нормі іншого смислового значення. Не маючи законодавчих повноважень, римські юристи в процесі правозастосовчої практики готували доктринальне тлумачення. Право легального тлумачення вони одержали разом із *ius respondendi*.

Інтерпретаційна діяльність римських юристів ґрунтувалася не на власному розсуді, а на таких важливих джерелах-принципах, як *aequitas* та *ius naturale* і завжди із застосуванням досконалої юридичної техніки, враховуючи об'єктивні позиції та уявлення про те, що відносини, які можуть мати правове значення повинні (і можуть) бути урегульовані за допомогою засобів, які має правова система.

У правовій системі Риму поняття справедливості та інші етичні категорії відігравали роль принципів права. І для української цивілістики це питання сьогодні також є актуальним, оскільки ст. 3 ЦК України однією із засад цивільного законодавства визначила справедливість, добросовісність і розумність.

Метод інтерпретування римського права після занепаду Римської держави використовували у ломбардській юриспруденції, канонічному праві, також школи глосаторів, коментаторів, французька теоретична школа та школа німецьких практиків. Тлумачення відбувалися з різними цілями, базовими підходами та з різними результатами.

Як наслідок, право, яке створили римські юристи, в процесі рецепції неодноразово інтерпретували, переробляли, навіть спотворювали. Тому подальший розвиток досліджень мав би відбуватися в напрямі відмежування надбань класичного римського від його подальших інтерпретацій.

Список використаної літератури

1. Барон Ю. Система римского гражданского права : в 6 кн. СПб. : Издательство Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2005. 1102 с.
2. Баранів О. Римське право. Вступ до науки римського права. Ч. 1. Мюнхен, 1947. 117 с.
3. Бартошек М. Римское право: (Понятия, термины, определения); пер. с чешск. Москва : Юрид. лит. 1989. 448 с.
4. Гайдулін О.О. Інтерпретаційна практика в Стародавньому Римі та виникнення інституту договорів доброї совісті (*bonae fides contractus*) // Часопис академії адвокатури України. 2012. № 4(17). С.1–5.
5. Гайдулін О.О. Загальні засади тлумачення контрактів: теоретико-історичні аспекти // Часопис академії адвокатури України. 2012. № 2(15). С.1–5.
6. Гайдулін О. О. Зміна інтерпретаційних стратегій як рушійна сила доктрини права: історія і сучасність // Право і Безпека. 2013. №1. С. 7–12.
7. Гайдулін О.О. Римсько-правова доктрина *ius interpretatio*: генезис буквального тлумачення правових норм та юридичних фактів // Правове регулювання економіки: зб. наук. пр. 2013. Вип. 14. С. 80–91.
8. Гайдулін О.О. Тлумачення договорів доброї совісті (*bonae fidei contractus*) у римському контрактному праві // Юридична наука. 2011. № 4–5. С. 36–43.
9. Гарсиа Гарридо М.Х. Римское частное право: Казусы, иски, институты; пер. с исп. М.: Статут. 2005. 812 с.
10. Коркунов Н.М. Лекции по общей теории права. институты. – СПб.: Издательство «Юридический центр Пресс». 2003. 430 с.
11. Лоський К. Історія джерел римського права. Історія і система римського приватного права. К.; Відень: Українське видавництво «Історія і право», 1921. Т. 1. 129 с.
12. Підпригора О.А., Харитонов Є.О. Римське право: підручник. К.: Юрінком Інтер, 2003. 512 с.
13. Покровский И.А. История римского права. М.: Статут, 2004. 540 с.
14. Скакун О.Ф. Теорія держави і права. Харків: Консум, 2000. 704 с.
15. Шаркова І.М. Добросовісне володіння у римському приватному праві: витоки рецепції в сучасне цивільне право України // Юридична наука. 2013. №8. С. 23–32.
16. Dajchak W. Zwrot bona fides w rozstrzygnięciach dotyczących kontraktów u prawników rzymskich okresu klasycznego. Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 1998. 184 s.
17. Kupiszewski H. Prawo rzymskie a współczesność. Kraków: Wydawnictwo OD NOWA, 2013. 317 s.

18. Osuchowski W. *Rzymskie prawo prywatne. Zarys wykładu*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1986. 507 s.
19. Rozwadowski W. *Prawo rzymskie. Zarys wykładu wraz z wyborem źródeł*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1991. 332 s.
20. Wołodkiewicz W., Zabłocka M. *Prawo rzymskie. Instytucje*. Warszawa: Wydawnictwo C.H.BECK, 2000. 387 s.

References

1. Baron, I. (2005). *Sistema rzymskiego prawa*. SPb.: Izdatelstvo R. Aslanova «Juridicheskii tsentr Press».
2. Baraniv, O. (1947). *Rzymskie prawo. Wstęp do nauki rzymskiego prawa*. Miunkhen.
3. Bartoshek, M. (1989). *Rzymskie prawo: (Pojęcia, terminy, określenia)*. Moskwa: Jurid. lit.
4. Haidulin, O.O. (2012). Interpretacyjna praktyka v Starodavnomu Rymie ta vynykennia instytutu dohovoriv dobroj sovisti (bonae fides contractus). *Chasopys akademii advokatury Ukrainy*, 4(17), 1–5.
5. Haidulin, O.O. (2012). Zahalni zasady tłumachennia kontraktiv: teoretyko-istorychni aspekty. *Chasopys akademii advokatury Ukrainy*, 2(15), 1–5.
6. Haidulin, O.O. (2013). Zmina interpretatsiinykh stratehii yak rushiina syła doktryny prava: istoriia i suchasnist. *Pravo i Bezpeka*, 1, 7–12.
7. Haidulin, O.O. (2013). Rzymsko-prawowa doktryna ius interpretatio: henezys bukvalnoho tłumachennia pravovykh norm ta yurydychnykh faktiv. *Pravove rehuliuвання ekonomiky: zb.nauk.pr.*, 14, 80–91.
8. Haidulin, O.O. (2011). Tlumachennia dohovoriv dobroj sovisti (bonae fidei contractus) u rzymskomu kontraktnomu pravi. *Yurydychna nauka*, 4–5, 36–43.
9. Garsia Garrido, M.H. (2005). *Rzymskie prawo: Kazusy, iski, instytucje*. Moskwa: Statut.
10. Korkunov, N.M. (2003). *Lekcii po obshhej teorii prava*. SPb.: Izdatel'stvo «Juridicheskij tsentr Press».
11. Loskyi, K. (1921). *Istoriia i systema rzymskiego prywatnoho prava. T.1: Istoriia dzherel rzymskiego prava*. Kyiv; Viden: Ukrainske vydavnytstvo «Istoriia i pravo».
12. Pidpryhora, O.A., Kharytonov, Y.O. (2003). *Rzymskie prawo*. Kyiv: Yurikom Inter.
13. Pokrovskij, I.A. (2004). *Istoriia rzymskiego prava*. Moskwa: Statut.
14. Skakun, O.F. (2000). *Teoriia derzhavy i prava*. Kharkiv: Konsum.
15. Sharkova, I.M. (2013). Dobrosovisne volodinnia u rzymskomu prywatnomu pravi: vytoky retseptsii v suchasne tsyvilne pravo Ukrainy. *Yurydychna nauka*, 8, 23–32.
16. Dajchak, W. (1998). *Zwrot bona fides w rozstrzygnięciach dotyczących kontraktów u prawników rzymskich okresu klasycznego*. Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
17. Kupiszewski, H. (2013). *Prawo rzymskie a współczesność*. Kraków: Wydawnictwo OD NOWA.
18. Osuchowski, W. (1986). *Rzymskie prawo prywatne*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
19. Rozwadowski, W. (1991). *Prawo rzymskie. Zarys wykładu wraz z wyborem źródeł*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
20. Wołodkiewicz, W., Zabłocka, M. (2000). *Prawo rzymskie. Instytucje*. Warszawa: Wydawnictwo C.H.BECK.

Стаття: надійшла до редакції 30.06.2016
прийнята до друку 20.10.2016

INTERPRETATIO IN THE ACTIVITY OF ROMAN LAWYERS***H. Fedushchak-Paslavska***

*Ivan Franko National University of Lviv,
Universytetska Str., 1, Lviv, Ukraine, 79000,
paslavskafam@ukr.net*

In the article peculiarities of the process of establishing interpretatio in law-applying practice of Roman lawyers are determined. Under the analysis of specialized literature it has been revealed that questions about the activity of Roman lawyers were examined by Ukrainian, as well as foreign authors, predominantly as a source of law. In our research interpretatio is perceived as an intellectual activity of Roman lawyers aimed at establishing the essence of legal norms that became one of the factors, which influenced the formation of flexible and able to respond to social and economic conditions legal system of Ancient Rome. Roman lawyers performed this activity employing perfect legal technique, taking into account objective points and the idea that relations that can have legal meaning have to (and can) be regulated using means available in the given legal system.

During the archaic period the interpretative activity of pontifices consisted in developing forms of lawsuits, with the help of which defence in the field of action of substantive law was performed. In other words, Roman lawyers searched for the correct construction for particular legal relations in the norms of the Law of the Twelve Tables.

During the preclassical period society lawyers paid more attention to the sense and the assignment of a law, now interpreting the norms not literally but contextually, in other words, applying an extended interpretation. In due course more and more frequently cases began to happen, when for the regulation of legal relations in practice words were given a completely different sense.

Lawyers of the classical period fluently interpreted legal norms using analogy; circumstantially they also used legal fiction.

During the postclassical period lawyers' interpretative activity consisted in commenting in margins or between lines; and on becoming a prerogative right of the emperor interpretatio ceased serving the development of the legal system of Ancient Rome.

After the decay of the Roman Empire the method of interpreting Roman law for educational purposes or for the needs of practice was applied by Lombard Jurisprudence, cannon law, schools of glossators and commentators, French theoretical school and the school of German practitioners. These interpretations of Roman law took place in different countries and at different times, with different purposes, basic approaches, and consequently, with different results. Subsequently, in the process of reception the law created by Roman lawyers repeatedly underwent interpretation, alteration, even distortion. Therefore, further development of researches would have to take place in the direction of reproducing the law created by the lawyers of Ancient Rome.

Keywords: pontifices, society jurisprudence, law enforcement, doctrinal interpretation, aequitas.